

ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ ЧИННИКА ЧАСУ В ЕКОНОМІЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

Тепер в економічній теорії, а відповідно і в економічній практиці, склалась така парадоксальна ситуація, що реальне врахування чинника часу практично не спостерігається. Як приклад можна назвати амортизаційний процес і розрахунок норм амортизації, розрахунок ефективності інвестиційних та інноваційних проектів, обґрунтування розподілу витрат за окремими плановими періодами тощо. У значної кількості економістів склалась помилкова думка, що “врахування чинника часу – це застосування дисконтування грошових потоків”. Вони не розуміють, що це тільки один із методів, і то не прямий, оскільки в ньому відбулись відповідні деформації.

Недосконалість економічного вимірювання часу полягає ще й в тому, що більшість календарних планових періодів – місяць, квартал, рік, які й до тепер використовуються як вимірник часу, – фактично такими не являються, оскільки вони мають різну тривалість. А для теоретично обґрунтованого вимірювання часу треба застосовувати сталий показник. У цьому плані тільки “годину”, “тиждень” і “день (зміну)” дійсно можна використовувати як вимірник часу, оскільки їх тривалість є сталою. На жаль, більшість економістів цей факт не беруть до уваги, внаслідок цього утворюються значні похибки, які суттєво впливають на показники діяльності підприємства, а в кінцевому результаті і на макроекономічні показники.

Основні проблеми використання чинника часу в економічних дослідженнях найбільше виникають у таких економічних явищах і процесах:

- обґрунтування ефективності інвестиційних та інноваційних проектів;
- моделюванні економічних процесів (функцій інвестиційного та амортизаційного циклів тощо), моделі розвитку виробничого процесу (операційний важіль, мультиплікатор Кейнса тощо);
- плануванні відтворення основних засобів;
- плануванні і розподілу умовно-постійних витрат.

Методика дисконтування – приведення грошових потоків до відповідного моменту, яка є основним елементом при розрахунку ефективності інвестиційних та інноваційних проектів (методика ЧТВ, внутрішньої норми доходності тощо) – має такий методологічний недолік, що у такому разі фактично порівнюються дві форми руху вартості: рухи банківського і виробничого капіталів, які за своєю сутністю принципово відрізняються, хоча за формою (числовим значенням) їх в окремих випадках можна порівнювати, що в більшості методик і пропонується. Окрім того, на початкових етапах застосування, ця методика відіграла важливу роль у розвитку моделювання економічних процесів. Це зумовлено тим, що вона практично є єдиним методом класичної економіки, що дає змогу порівнювати “потоки вартості” (грошові потоки доходів і витрат) із “запасом” (вкладеними інвестиціями).

Однак для неї притаманні такі методичні недоліки: по-перше, відсутність теоретичного обґрунтування числового значення коефіцієнта дисконтування; по-друге, не існує методу розрахунку, протягом якого терміну необхідно здійснювати приведення; і, по-третє, в цій методиці приймається, що прибуток, який отримуватимуть в майбутньому, є відомою величиною [1, с. 10].

Твердження, що коефіцієнт дисконтування можна приймати відповідно до банківського процента, ставить додаткові питання. По-перше, які проценти враховувати – короткотермінової позики чи довготермінової, тим більше, що в різних банках вони різні; по-друге, відповідно до простих чи складних процентів. Але існують і принципове заперечення – навіщо для дослідження руху виробничої вартості застосовувати рух позикової вартості, тим більше, що вони мають різну форму руху і причини утворення. Тому в [1] цей показник пропонують визначати безпосередньо із показників того інвестиційного проекту, для якого виконується дослідження без урахування ендогенного чинника – банківського процента.

У методиці чистої теперішньої вартості немає теоретичного обґрунтування, протягом якого періоду необхідно здійснювати приведення. Тобто такий важливий показник залежить від суб’єктивних чинників – думки того чи іншого дослідника. У [1] тривалість періоду, протягом якого необхідно розглядати інвестиційний проект, обґрунтовується теоретично на підставі фактичних значень показників і структури основних засобів розглянутого проекту.

Розраховуючи величину прибутку, який отримують в окремі планові періоди, в методиці чистої теперішньої вартості застосовують спрощений прийом – прибуток визначають як різницю двох грошових потоків надходжень і витрат. Для короткотривалого періоду (до 5 років) такий метод розрахунку не дає значних похибок. Однак коли тривалість реалізації інвестиційного проекту охоплює 10 і більше років, то у такому разі необхідно враховувати у складі витрат виробництва величину зношеності основних фондів, оскільки без цього утворюватиметься хибний результат. Але тут виникають додаткові труднощі, оскільки в бухгалтерському обліку такого розподілу витрат просто не існує. За класифікаційною ознакою ми їх відносимо до “часових витрат”, а за групою їх називаємо “початкові витрати” і “витрати часу”. Характеристика цих витрат така: “початкові витрати” фактично збігаються з поняттям “нормативні витрати”, оскільки це ті витрати, які мають спостерігатися на нових основних засобах (новому підприємстві); “витрати часу” відповідають “видаткам виробництва” – це додаткові витрати, які виникають під час виробництва і спрямовуються на компенсацію зношуваності основних фондів [2, с. 151]. Вміння визначати ці витрати значно покращує правильність прогнозування значень прибутку, а відповідно і розрахунок ефективності інвестиційного чи інноваційного проекту.

Виділення із загальної суми витрат “видатків виробництва” дає змогу вирішувати і більш складні методологічні питання. Передусім це стосується моделювання функцій “інвестиційного та амортизаційного циклів”. Дослідження функцій інвестиційного циклу дало змогу встановити умови розвитку НТП за Хіксом, Харродом і Солоу не для макрорівня (національної економіки), як традиційно виконується в макроекономіці, а для окремих підприємств [1].

Парадоксальною склалась ситуація, яка стосується такого вже традиційного показника як “умовно-постійні витрати”. Перший парадокс полягає в тому, що в більшості економічних публікацій не існує визначення цих витрат. Твердження, що ці витрати не залежать від обсягу виготовленої продукції не є визначенням (це одна із властивостей), оскільки визначення має стверджувати від чого вони залежать. Тому наше визначення таке: умовно-постійні витрати – це такі, що не залежать від обсягів виготовленої продукції, а залежать від часу [1, с. 243].

Нерозуміння цих витрат призводить до накопичення інших помилок, які негативно впливають не тільки на розвиток економічної теорії, але й на реальне планування діяльності підприємств. Це стосується таких, здавалось би, “буденних” питань: чому у нас основним вимірником оплати праці є місячна зарплата, про яку в цілому світі вже давно забули і не розуміють? І таких питань можна задавати багато. А виконане нами дослідження показує, що основна причина цього є неправильне розуміння, а відповідно і планування, умовно-постійних витрат.

Ми розглядали такий приклад. Припустимо, що існує підприємство з масовим (конвеєрним) типом виготовлення продукції. Внаслідок цього денна (змінна) продуктивність в нього є сталою. Треба визначити величину прибутку і прибутковість виробництва та продукції за окремі місяці.

Виконані розрахунки показали, якщо умовно-постійні витрати розподіляти за існуючими правилами П(С)БО (зарплату погодинників, амортизаційні відрахування тощо), то величина прибутку і особливо прибутковості (рентабельності) за окремі місяці змінюватиметься майже в п’ять разів. Це пояснюється тим, що обсяги виробництва будуть змінюватись, оскільки окремі місяці мають різну кількість робочих днів. Окрім того, внаслідок дії операційного важеля величина прибутку буде відхилятися ще більше, що є нелогічним і неправильним при сталій продуктивності. Ці помилки зникають, якщо розподіляти ці витрати за запропонованою нами методикою.

1. Скворцов І.Б. Ефективність інвестиційного процесу: методологія, методи і практика: моногр./ І.Б. Скворцов. – Львів: Видавництво НУ “Львівська політехніка”, 2003. – 312 с. 2. Скворцов І.Б. Парадокси, догми і реальність економічної теорії: мікроекономіка для економістів: моногр./ І.Б. Скворцов – Львів: Видавництво НУ “Львівська політехніка”, 2007. – 340 с.